

ISSN 0027-8084

УДК 808.61/.62

ИНСТИТУТ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК САНУ

НАШ ЈЕЗИК

XLII/1-2

БЕОГРАД
2011

Digitized by Google

НАШ ЈЕЗИК

Књига XLII

Св. 1–2 (2011)

САДРЖАЈ

Расправе и чланци

Творба и значење именица на <i>-л(а)ц</i> и <i>-шељ</i> у српском језичком стандарду (МИЛАН ШИПКА).....	3
Префиксација и рекција комуникативних глагола (на примеру глагола <i>говориши</i> и његових префиксала) (ГОРДАНА ШТРБАЦ).....	13
Радни глаголски придев у систему врста речи (МАРИНА СПАСОЈЕВИЋ).....	25
Још о феноменима говореног језика (дескриптивна форма оговарања) (БОЈАНА МИЛОСАВЉЕВИЋ).....	41
О неким особеностима семантичког калкирања у војној терминологији (ВЛАДАН ЈОВАНОВИЋ).....	47
О деривацији <i>nomina actoris</i> (СВЕТЛАНА СЛИЈЕПЧЕВИЋ).....	55

Прикази

Вељко Брборић, <i>Правойис и школа</i> (СРЕТО ТАНАСИЋ).....	61
Ђорђе Оташевић, <i>Темајски речник српској језика I</i> (ДАНКО ШИПКА).....	67
Милан Стакић, <i>Морфо(но)лошке теме</i> (МАРИНА СПАСОЈЕВИЋ).....	71
Зборник радова <i>Језик, књижевност, промена: језичка истраживања</i> (МИЛИЦА СТОЈАНОВИЋ).....	75
Зборник радова са II научног скупа младих филолога <i>Савремена проучавања језика и књижевности III/1</i> (ДАНИЈЕЛА СТАНИЋ).....	79
Надежда Силашки, Татјана Ђуровић, Биљана Радић-Бојанић, <i>Јавни дискурс Србије, когнитивно-критичка студија</i> (СВЕТЛАНА СЛИЈЕПЧЕВИЋ).....	83

ГОРДАНА ШТРБАЦ
(Филозофски факултет, Нови Сад)

ПРЕФИКСАЦИЈА И РЕКЦИЈА КОМУНИКАТИВНИХ ГЛАГОЛА (на примеру глагола *јовориџи* и његових префиксала)

На примеру глагола *јовориџи*, као прототипичног представника групе тзв. комуникативних глагола, и његових префиксала истражен је међуоднос префиксације и рекцијских способности глагола. Одликујући се семантичком неспецификованошћу, глагол *јовориџи* може имати знатан број семантичких реализација при којима се удружује с различитим типовима рекцијских допуна. У префиксалним твореницама овог глагола, као што су *изјовориџи*, *најовориџи*, *идјовориџи* итд., префикс се понаша на два начина. С једне стране, делује као средство перфективизације, при чему настају чисти видски корелати, а с друге стране, јавља се као регулатор лексичке семантике модификујући значење мотивног глагола у мањој или већој мери. Рекцијска обележја префиксала у знатној су мери условљена степеном удаљености њихове семантике од семантике прототипичног глагола *говорења*.

Кључне речи: рекција, префикс, значење, *јовориџи*, комуникативни глаголи.

1. Поред конгруенције и придруживања, рекција представља специфичан вид везе која се успоставља међу речима при њиховом линеарном распо­ређивању. То је врста граматичко-семантичког односа који се остварује између две пунозначне речи на синтагматском нивоу тако што главни синтагматски члан управља зависним намећући му одговарајући лик. Као иманентно својство првенствено глаголских речи рекција је условљена њиховим граматичким (тј. категоријалним) и лексичко-семантичким обележјима, а она су у знатној мери предодређена творбеном структуром глаголске лексеме. У том смислу промена творбене структуре глагола у процесу префиксације утиче на његова унутрашња обележја па самим тим и на рекцију, тј. на његову способност да се удружи с одговарајућим граматичким и лексичко-семантичким типовима језичких јединица.

Главни задатак овог истраживања састоји се у утврђивању принципа који регулишу промену рекцијских способности глагола додавањем префикса на одговарајућу творбену основу. Однос између префиксације и рекције истражен је на примеру глагола *јовориџи*, као прототипичног представника комуникативних глагола, и његових префиксалних твореница: *дојовориџи*, *зајовориџи*, *изјовориџи*, *најовориџи*, *надјовориџи*, *ојовориџи*, *одјовориџи*, *идјовориџи*, *иријовориџи*, *иројовориџи*, *разјовориџи*, *ујовориџи*, *узјовориџи*.

2. Како је примећено у литератури, префиксација као посебан творбени поступак¹ изазива код глагола перфективизацију и транзитивизацију (Клајн 2002), при чему у оквиру оног првог процеса велики проблем представља одвајање чисте перфективизације од оне праћене већом или мањом изменом глаголског значења.

Односом између префиксације и видске категорије, односно лексичког значења глагола посебно се бавила И. Грицкат, која је уочила да о чистој перфективизацији (коју имамо у примерима *йисаџи* : *наџисаџи*) можемо говорити у случајевима када постоји одређена „коинциденција“ између лексичког значења глагола и лексичког значења префикса (Грицкат 1966–1967: 193). Перфективизацијом не мора увек бити захваћена цела полисемантичка структура глагола, већ само један њен део, а такође се може десити да се различити значењски сегменти истог глагола перфектизују помоћу различитих префикса.² Ауторка наводи да је једна од одлика чистог видског двојства не само идентичност радње него и идентичност глаголских допуна (Грицкат 1967: 124). Сличан однос узajамности и изборности присутан је и у случајевима када имамо перфективизацију која није граматичка, већ изазива промену лексичког значења глагола. Тада „префикс ’води рачуна’ о потенцијалним лексичким оријентацијама у глаголу коме приступа, а и глагол, зависно од свог значења, привлачи себи било просторно било апстраховано значење префикса“ (Грицкат 1966–1967: 194).³

Транзитивизација, такође, може настати као резултат додавања префикса на глаголску основу, па тако глаголи који су у свом основном облику интранзитивни комбинујући се с префиксом, добијају обележје прелазности. И. Клајн истиче да је ова појава својствена мањем броју глагола, те да ју је

¹ Схватајући префиксе као несамосталне морфеме, посебне творбене форманте који учествују у стварању речи са новим значењем, префиксацију И. Клајн (2002: 180) третира као посебан творбени процес чији су резултат префиксалне творенице или префиксали. У литератури се, међутим, могу срести и другачији ставови, па тако М. Стевановић (1970: 425) речи у чијем се првом делу налазе префикси назива префиксалним сложеницама. Иако свестан чињенице да многи префикси нису самосталне речи, те да се значење многих од њих не подудара са значењем предлога, и С. Бабић (1986: 33) префиксалну творбу сматра слагањем убрајајући тако добијене творенице у посебну врсту сложеница. Сличан приступ налазимо и у *Граматици српскога језика* за средњу школу (Станојичић–Половић 1992: 125).

² Тако, нпр., глагол *џумџаџи* може имати значења ’пумпати из чега’ и ’пумпати у нешто’. У првом случају глагол добија видски корелат *исџумџаџи*, а у другом – *наџумџаџи*, при чему префикси „немају потребу да било како сужавају, модификују или уводе у неки надредни глагол *џумџаџи*: они га само, сваки на свој начин, откривају, облички реализују његову полисемију“ (Грицкат 1966–1967: 194).

³ Однос између префикса и глаголског значења М. Ивић разматра у оквиру једне шире појаве као што је парентетичност – својство „удружености двеју радњи чином истовремености вршења и успостављеног пратилаштва једне од њих према другој“ (Ивић 2002: 20). Њена анализа показује да се парентетичност може остварити и афиксалним средствима, као што је то случај код лексема *докуџиџи* и *доџлакаџи*, које у својој творбеној структури имају исти префикс са различитим семантичким улогама: у глаголу *докуџиџи* префиксом је означена мање битна околност под којом се радња обавља (сама радња је у првом плану, што се види и на основу дефиниције значења ’накнадно куинти (још тога што је већ купљено)’), док глагол *доџлакаџи* одражава обрнуту ситуацију – главну радњу исказује префикс, док је пратећа радња исказана основним глаголом – ’доћи плачући“ (Ивић 2002: 19).

немогуће подредити било каквим законима или правилностима, а срећемо је у примерима: *живејџи* – *доживејџи*, *мислијџи* – *замислијџи*, *леђи* – *излеђи* итд. (Клајн 2002: 242).

3. Глагол *јоворијџи* и његови префиксали припадају групи тзв. комуникативних глагола којима се именује говорна активност схваћена као произвођење и преношење информација ради успостављања комуникације међу саговорницима.⁴ Међутим, за разлику од својих префиксала и осталих чланова дате лексичко-семантичке групе (какви су, нпр., *викајџи*, *објаснијџи*, *лајајџи* и сл.), глагол *јоворијџи* испољава својеврсну неспецификованост семантичког садржаја којим се упућује само на радњу говорења без прецизнијег указивања на додатне околности под којима се она остварује. Та значењска неспецификованост обезбеђује датом глаголу место прототипичног представника ове лексичко-семантичке групе и омогућава му ширење значењске структуре, што за собом уједно повлачи и могућност за удруживање с различитим граматичким типовима језичких јединица. У даљем излагању биће представљена његова рекција с обзиром на семантичко нијансирање.

3.1. Глагол *јоворијџи* реализује се самостално у квалификативном значењу – 'имати моћ, способност говора' (нпр.: *Дејџе је јорасло и сада већ јовори*),⁵ као и онда када се њиме само именује радња говорења (нпр.: *Одједном је само јочео јоворијџи*).

При остваривању значења 'служити се, моћи се служити у говору каквим језиком, дијалектом и сл.' дати глагол удружује се с именицом *језик* у беспредлошком акузативу уз обавезну детерминацију придевског типа, нпр. *јоворијџи енилески језик*. Често именица у акузативу изостаје, па се сам придев, заправо, јавља у поимениченој функцији, нпр.: *јоворијџи француски*.

Када остварује значење 'износити какво мишљење, тврдити, изјављивати' или уопште 'износити какав садржај', типична допуна овог глагола јесте клауза објекатског типа уведена везницима *ДА* или *КАКО*, која, по правилу, експлицира садржај настао као резултат радње говорења (*Рекла је да ће доћи*), а она може бити супституисана номиналном допуном у акузативу (*Рекла је јџо*). У наведеној семантичкој реализацији датог глагола акузативске допуне ограничене су на свега неколико лексема, нпр.: „*јоворила ми је истину, јлујџи, јамејџне сјвари*“, које „указују неминовно на комплексан, акустичко-смисаони феномен“, те „према глаголу комуникативне радње врше функцију унутрашњег објекта“, што илуструје и „чињеница да се у појединим случајевима објекатска конструкција врло лако преобраћа у квалификативно-прилошку (нпр. *јоворио је јамејџне сјвари* → *јоворио је јамејџно*)“ (Ивић 1972: 29).⁶

⁴ Овде се има у виду само тип вербалне комуникације остварене међу саговорницима природним људским језиком.

⁵ Значења глагола преузета су из *Речника српскохрватској књижевној и народној језика САНУ* (у даљем тексту РСАНУ) и *Речника српскохрватској књижевној језика МС* (у даљем тексту РМС), али су она у извесној мери модификована и прилагођена истраживању. За потребе овог истраживања узета су у обзир само значења која се односе на вербалну комуникацију.

⁶ Д. Гортан Премк запажа да номинална допуна у акузативу која означава предметни садржај радње није била ништа необично у ранијим епохама историјског развоја нашег језика. Објекат овог типа ова ауторка назива експликативним (Гортан Премк 1971).

Уколико 'садржај' који 'се износи, саопштава' има одређену форму – јавља се убличен као 'реч', 'стих', 'молитва', драмски текст' и сл., у позицији акузативске допуне срећу се и одговарајуће лексеме којима се индиректно именује предмет радње говорења (*јоворијини речи / сјихове / драмски тјекст / молићиву* ...). Акузатив с предлогом ЗА уз глагол *јоворијини*, који се јавља у улози тзв. тематизованог објекта (Ружић 2006), обавезно је праћен допунском клаузом (нпр.: *Говорио је за нас да смо неवासјихани*).⁷

У значењу 'излагати (нешто)' или 'држати предавање' глагол *јоворијини* за себе везује именску реч у локативу с предлогом О која даје само начелно обавештење у вези са садржајем говорења, те чини „главну тему тога садржаја“ (Ивић 1972: 30).

Дати глагол у претходна два значења комбинује се и са беспредлошким дативом који репрезентује саговорника, тј. пасивног учесника комуникацијског догађаја, у функцији индиректног објекта и са семантичком улогом примаоца поруке или адресата.

Саговорник уведен именском речју у инструменталу с предлогом С(А) указује на активног учесника комуникацијског догађаја, при чему глагол *јоворијини* тада добија нову значењску нијансу: 'разговарати'; расправљати с неким' (нпр.: *Говорио сам с њим неколико џуџа*). Тада истовремено може везати и локатив с предлогом О као тематски тип допуне. Инструменталску рекцију глагол *јоворијини* остварује и у случајевима када има значење 'општити говором, одржавати с неким нормалне односе'.

На основу изложеног може се рећи да рекцијски потенцијал глагола *јоворијини* обухвата следеће моделе остварене у његовим разноврсним семантичким реализацијама:

- а) V + Ø
- б) V + ComNom/Obj-Adr/ [D /+/]
- в) V + ComNom/Obj/ [A /-/]
- г) V + PraepComNom/Soc/ [C(A) + I /+/]
- д) V + PraepComNom/Obj/ [O + L /+,-/]
- ђ) V + ComCl/Obj/ [Conj ДА/КАКО]⁸

⁷ Допунску клаузу Ј. Кашић (1968) назива „експликатором“, а њено обавезно присуство констатује и М. Ивић (1972). Ј. Кашић, наиме, напомиње да „експликатор“ може бити изражен и нулом, тј. може бити имплицитно присутан и тада је он „позитивно усмерен у односу на појам који се додаје као индиректни објекат“ (Кашић 1968: 106). Структурирање исказа укључивањем тематизованог објекта условљено је захтевима и циљевима самог комуникативног чина: када се „за тему тако конципираних порука узме појединац ... онда га аутор – комуникатор ставља у први план, у истурену позицију, дакле, извлачи из садржаја предмета говора или мишљења носноца тога садржаја, дајући му на тај начин одговарајући значај“ (Ружић 2006: 168).

⁸ Символи и скраћенице: А – акузатив, Адр – значење адресата, Com – допуна, ComCl – реченична допуна, ComNom – номинална допуна, Conj – везник, D – датив, Dev – девербативна именица, G – генитив, I – инструментал, L – локатив, N – номинатив, Obj – објекатско значење, Praep – предлог, PraepComNom – номинална допуна праћена предлогом, Qual – квалификативно значење, Soc – социјативно значење; V – глагол, // – две конструкције алтернирају, - – неживо, + – живо, / / – у косим заградама дају се подаци о значењу, [] – у угластим заградама дају се морфолошке и семантичке карактеристике, Ø – реч се реализује без допуне.

Међу понуђеним реакцијским моделима могуће су следеће комбинације:

I V + ComNom/Obj/ [A /-/] + ComNom/Obj-Adr/ [D /+/-];

II V + ComNom/Obj-Adr/ [D /+/-] + ComCl/Obj/ [Conj ДА/КАКО];

III V + PraepComNom/Obj/ [O + L /+,-/] + ComNom/Obj-Adr/ [D /+/-];

IV V + PraepComNom/Obj/ [O + L /+,-/] + PraepComNom/Soc/ [C(A) + I /+/-].

4. Префиксалне творенице подвргнуте овом истраживању у првом делу своје творбене структуре садрже префиксе: *до-*, *за-*, *из-*, *на-*, *над-*, *о-*, *од-*, *иод-*, *и́ре-*, *и́ри-*, *и́ро-*, *раз-*, *у-*, *уз-*. У процесу префиксације глагола *јовори́ти* префикс делује 1. као средство перфективизације утичући, дакле, на промену вида глаголске лексема (нпр. *јовори́ти* / *изјовори́ти*); 2. као регулатор лексичког значења мотивног глагола у мањој или већој мери (нпр. *јовори́ти* / *надјовори́ти* / *иодјовори́ти*).

4.1. Префиксацијом глагола *јовори́ти* добијају се његове перфективне форме *изјовори́ти* и *и́ројовори́ти*,⁹ које, међутим, функционишу као видски корелати мотивног глагола само у понеким сегментима његовог значења. Оба глагола успостављају видску корелацију с оним значењским сегментом глагола *јовори́ти* који подразумева 'саопштавање, изношење извесног садржаја' који има одређену форму, па је и уз њих дати 'садржај' исказан именском речју у беспредлошког акузативу. Док глагол *изјовори́ти* испољава лексичку колокабилност идентичну мотивној глаголској лексеми (нпр.: *изјовори́ти речи* / *сјихове* / *драмски њексти* / *моли́ти*), глагол *и́ројовори́ти* везује се претежно за именицу *реч* (*Није и́ројоворио ни реч*),¹⁰ често праћену квантификатором (*Пројоворио је две-и́ри речи*). Глагол *и́ројовори́ти* понаша се као перфективни видски парњак глагола *јовори́ти* и у његовом значењу 'разговарати' и тада је допуњен предлошким инструменталом и локативом као тематским типом допуне, нпр.: *и́ројовори́ти о нечему с неким*.

С обзиром на семантичке могућности, наведене префиксалне творенице остварују се у следећим реакцијским моделима: а) *изјовори́ти*, *и́ројовори́ти* + ComNom/Obj/ [A /-/-]; б) *и́ројовори́ти* + PraepComNom/Obj/ [O + L /+,-/] + PraepComNom/Soc/ [C(A) + I /+/-].

4.2. Код извесног броја глаголских лексема префиксација изазива перфективизацију, али и промену значења која иде у различитим смеровима у зависности од природе и семантике самог префикса. Наиме, код једне групе глаголских лексема префикс може само изазвати модификацију неког од значења глагола *јовори́ти*, док се код друге групе глаголска семантика у знатној мери мења увођењем додатних значењских елемената. Семантичка структура префиксалних твореница овог типа чува архисему мотивног глагола, по чему се уосталом дате јединице и сврставају у лексичко-семантичку групу комуникативних глагола.

⁹ Глагол *и́ројовори́ти* остварује се и у другим значењима која су специфична у односу на семантичку структуру основног глагола, о чему ће још бити речу у даљем излагању.

¹⁰ У примерима с одричним глаголом акузатив алтернира с генитивом.

4.2.1. Модификација неког од сегмената глаголског значења своди се на уношење ингресивне, комплетивне или сативне компоненте.

У семантику глагола префикс уноси ингресивну значењску компоненту, чиме настају инхотативни или ингресивни глаголи *јроіоворити* и *узіоворити*. Компонента ингресивности у значењу префиксала *јроіоворити* тиче се само једног значењског сегмента мотивног глагола, и то оног којим се упућује на 'поседовање моћи, способности говора', па се и наведена префиксална твореница остварује без допуне, нпр.: *деіте іовори* – *деіте је јроіоворило*. Код глагола *узіоворити* иста компонента односи се на два значењска сегмента глагола *іоворити*: 1. 'износити какав садржај' и 2. 'разговарати', па се наведени префиксал комбинује с беспредлошким акузативом (*узіоворити истину*) односно с предлошким инструменталом и локативом као типом тематске допуне (*узіоворити о нечему с неким*). Дакле, наведени префиксали остварују се у следећим моделима: а) *јроіоворити* + Ø; б) *узіоворити* + ComNom/Obj/ [A /-/]; *узіоворити* + PraepComNom/Obj/ [O + L /+,-/] + PraepComNom/Soc/ [C(A) + I /+/].

Комплетивна значењска компонента, која указује на извршење радње до краја, садржана је у глаголу *доіоворити*.¹¹ На основу речничке дефиниције 'изрећи до краја, завршити (говор)' тешко је утврдити на који се сегмент полисемантичке структуре глагола *іоворити* односи поменути комплетивна компонента, али се на основу примера може претпоставити да се наведеним префиксалом упућује на завршетак радње која подразумева 'изношење каквог садржаја'. Стога се наведени глагол удружује с беспредлошким акузативом (*доіоворити ћесму / іричу*) или се врло често реализује самостално због изразито доминантног значења комплетивности, што је представљено следећим моделима: *доіоворити* + Ø / ComNom/Obj/ [A /-/].

Префиксом *на-* у творбеној структурн сативног глагола *наіоворити* указује се на то да је радња 'изношења каквог садржаја' остварена у приличној мери, односно до крајњих граница или до оне мере која у њеном вршиоцу буди осећај задовољства. И наведени глагол удружује се с акузативском допуном, и то претежно с именским речима које имају квалификативну улогу, те вреднују, најчешће негативно, садржај настао као резултат радње говорења (*наіоворити којешта / ідујости*). Осим тога, уз наведени глагол појављује се дативска допуна, којом се исказује саговорник или адресат (*наіоворити некоме*). Рекцијске могућности глагола *наіоворити* представљене су на следећи начин: *наіоворити* + ComNom/Obj/ [A /Qual/] + ComNom/Obj-Adr/ [D /+/].

4.2.2. Знатан број префиксалних твореница глагола *іоворити* припада групи тзв. перформативних глагола којима је, осим говорне активности, исказана још једна додатна радња. Такви су глаголи: *доіоворити*, *заіоворити*, *наіоворити*, *надіоворити*, *оіоворити*, *одіоворити*, *јодіоворити*, *јреіоворити*, *јриіоворити*, *разіоворити*, *уіоворити*. Будући да се увођењем префикса у творбену структуру глаголске лексеме остварује семантички образаи: 'говорна активност + постизање извесног учинка помоћу те активности', који се у знатној мери удаљава од значења мотивног глагола, наведени префиксали имају специфичан рекцијски потенцијал.

¹¹ Овај глагол реализује и друга значења, што ће бити предочено у даљој анализи.

Значење глагола *доћовориџи* и *ућовориџи* подразумева ситуацију у којој се говорна активност остварује у функцији постизања 'договора', 'споразума' међу саговорницима. Будући транзитивни, наведени глаголи удружују се с именским речима у беспредлошком акузативу које иступају као просентенцијализатори (*доћоворили су / ућоворили су све*) или се њима имплицира реченични садржај којим је назначена каква активност чија се реализација очекује у будућности (*доћоворили су / ућоворили су дан венчања → доћоворили су / ућоворили су када ће се обавиџи венчање; доћоворили су / ућоворили су сасџанак → доћоворили су / ућоворили су да се одржи сасџанак*). Пошто семантика наведених глагола подразумева радњу за чије је вршење неопходно учешће најмање двају актера, субјекатски аргумент мора имати морфолошко или семантичко обележје множине или се, у супротном, експлицира или имплицира инструменталска допуна у улози коагенса (*доћовориџи / ућовориџи с неким*). Глагол *доћовориџи* реализује се и у значењу 'у разговорима доћи до заједничког гледишта, сложити се, споразумети се, те се, осим инструменталске допуне, уз њега среће и реченична (*Доћоворио је с Марком да не ћису сџвује сасџанку*). Наведени глаголи остварују се, дакле, у следећим моделима: а) *доћовориџи, ућовориџи* + ComNom/Obj/ [A /-/] + PraepComNom/Soc/ [C(A) + I /+/, б) *доћовориџи* + PraepComNom/Soc/ [C(A) + I /+/] + ComCl/Obj/ [Conj DA//КАКО].

Семантика глагола *заћовориџи, разћовориџи* и *надћовориџи* указује на ситуацију у којој се радња говорења користи као средство за постизање извесног учинка код саговорника. Наиме, појам у субјекатском аргументу својим говором 'задржава, заварава, омета' другог учесника у комуникацији или му 'одвраћа' пажњу (што су семантичка обележја глагола *заћовориџи*) или га пак 'разговором забавља, развеселава' (на шта упућује значење глагола *разћовориџи*), односно субјекатски појам 'побеђује, надјачава, надмашује у говорењу' свога саговорника (што је означено глаголом *надћовориџи*). Због таквих обележја наведени префиксали удружују се с именском речју у беспредлошком акузативу која обавезно има обележје персоналност /+/, па њима одговара образац: *заћовориџи, разћовориџи, надћовориџи* + ComNom/Obj/ [A /+/].

Префиксалне творенице *наћовориџи* и *идћовориџи*, такође, припадају групи перформатива јер реферишу о једној специфичној врсти односа између учесника комуникационог догађаја у којем говорник намерава да на извештан начин делује на саговорника подстичући га на одређену активност. И уз наведене глаголе други учесник обележен је беспредлошким акузативом у објекатској функцији, док је активност на коју он подстиче исказана објекатском клаузом или пак акузативом с предлогом НА, који функционише као њен кондензатор. Дакле, ови глаголи остварују се у следећим моделима: *наћовориџи, идћовориџи* + ComNom/Obj/ [A /+/] + PraepComNom/Obj/ [НА + A /Dev/] < ComCl/Obj/ [Conj DA].

Својеврсно деловање на саговорника обележено је и глаголом *одћовориџи*, али његова семантика, која се у овом случају реализује као секундарна, не подразумева 'подстицање' на извесну активност, већ супротно – 'одвраћање' саговорника од неке намере или плана, тј. 'предузимање' акције како би саговорник одустао од своје одлуке или наума. Због присуства компоненте аблативности у овом сегменту семантичке структуре за глагол *одћовориџи*, осим беспредлошког акузатива с обележјем персоналност /+/, везује се генитив с

предлогом ОД (*одіоворити од шакової йосіуїка*) или допунска клауза чији је кондензатор наведена генитивска конструкција (*Одіоворіо іа је да іако йосіуїи*). Генитивска конструкција и сама може бити допуњена клаузом: *одіоворіо іа је од навике да лоше йосіуїа с људима*. У примарном значењу 'дати одговор на питање', односно у значењу 'рећи, изјавити нешто као одговор на нечије изјаве или примедбе и сл.' глагол *одіоворити* допуњен је беспредлошким дативом и објекатском клаузом, односно именском речју у акузативу с предлогом НА, у чије је значење укључена компонента која подстиче, мотивише говорну активност (*ійіање, іримедба, ойіужба*) и сл. У двома главним семантичким реализацијама глагол *одіоворити* конституише следеће синтаксичке моделе: а) *одіоворити* + ComNom/Obj-Adr/ [D /+/] + ComCl/Obj/ [Conj ДА//КАКО]; *одіоворити* + ComNom/Obj-Adr/ [D /+/] + PraepComNom/Obj/ [НА + А /Dev/]; б) *одіоворити* + ComNom/Obj/ [А /+/] + PraepComNom/Obj/ [ОД + G /Dev/] < ComCl/Obj/ [Conj ДА].

Префиксал *оіоворити*, који је обичнији у форми несвршеног вида *оіоварити*, обележава 'изношење негативног садржаја' о некој особи, чиме се уједно сугерише обавезно присуство објекатске допуне као предмета о којем се говори. Та допуна реализује се у беспредлошком акузативу и има обележје персоналност /+/ (*оіоворити друіаріу*), што значи да се наведени глагол реализује у следећем синтаксичком моделу: *оіоворити* + ComNom/Obj/ [А /+/].

Глагол *ірііоворити* реферише о негативном односу субјекатског појма према саговорнику или неком његовом поступку, ставу и сл. Уколико се његова употреба своди на 'изражавања незадовољства', појам којем је 'приговор', односно 'примедба' упуњена, формализован је беспредлошким дативом с обележјем персоналност /+/, а повод за њено изрицање обележен је клаузом уведеном везником ШТО (*ірііоворіо ми је шіо сам несіріііив*). Ако се пак глаголом упуњује на ситуацију 'изражавања неслагања' с нечим, дативска допуна има обележје персоналност /-/, нпр.: *ірііоворіо је мојој одіучи*. Дати глагол, дакле, учествује у следећим моделима: *ірііоворити* + ComNom/Obj-Adr/ [D /+/] + ComCl [Conj ШТО]; *ірііоворити* + ComNom/Obj-Adr/ [D /-/].

5. Упоређивањем рекцијских обележја прототипичног глагола говорења и његових префиксала може се запазити неколико важних детаља.

У случајевима када је префикс средство перфективизације одговарајуће глаголске лексеме (*ізіоворити, іроіоворити*), префиксална твореница успоставља видску корелацију само са неким сегментима глагола *іоворити*. Подударност рекцијских модела префиксала и мотивног глагола остварује се управо у случајевима када се реализују значења подвргнута перфективизацији, због чега је рекцијски потенцијал префиксала сужен.

Иста својства испољавају и префиксали код којих префикс, поред видског обележја, уноси додатне значењске компоненте као што су ингресивност, комплетивност, сативност и сл. (*іроіоворити, доіоворити, наіоворити, узіоворити*), које модификују само нека од значења глагола *іоворити*. Рекцијски модели префиксала идентични су моделима мотивног само када се реализују значења модификована увођењем одговарајућег префикса.

Распоређивање рекцијских модела уз глагол *іоворити* као прототипичног представника групе комуникативних глагола и префиксала који функционишу као његови видски корелати, односно префиксала чија је семантика раз-

вијена модификацијом неких од његових значења представљено је следећом табелом.

<i>јоворићи</i>	Ø	ComNom /Obj-Adr/ [D /+]	ComNom /Obj/ [A /-]	PraepComNom /Soc/ [C(A) + I /+]	PraepComNom /Obj/ [O + L /+,-]	ComCl /Obj/ [ДА//КАКО]
<i>изјоворићи</i>			+			
<i>јројоворићи</i> ₁ ¹²			+			
<i>јројоворићи</i> ₂				+	+	
<i>јројоворићи</i> ₃	+					
<i>узјоворићи</i> ₁			+			
<i>узјоворићи</i> ₂				+	+	
<i>дојоворићи</i> ₁	+		+			
<i>најоворићи</i> ₁		+	+			

Прикључивањем префикса глаголу *јоворићи* добијају се и тзв. перформативни глаголи чија семантика упућује на остваривање радње говорења у функцији постизања одређеног учинка (*дојоворићи*, *ујоворићи*, *зајоворићи*, *разјоворићи*, *надјоворићи*, *најоворићи*, *јодјоворићи*, *ојоворићи*, *јријоворићи*). Пошто се значење наведених глагола не своди само на модификацију неког од значењских сегмената прототипичне глаголске лексеме, већ на увођење нових семантичких елемената, наведени глаголи имају специфично морфосинтаксичко и лексичко-семантичко окружење. За разлику од глагола *јоворићи*, уз већину њих појављује се именска реч у беспредлошком акузативу с обележјем персоналност /+/, која на семантичком плану репрезентује адресата (*зајоворићи*, *разјоворићи*, *надјоворићи*, *најоворић*, *јодјоворићи*, *ојоворићи*), али и предмет радње говорења. Затим, глаголи *најоворићи* и *јодјоворићи* удружују се с предлошким акузативом као кондензатором реченичног садржаја (*најоворићи на одлазак*), док се у истој улози уз глагол *ојоворићи* реализује предлошки генитив (*ојоворићи од одласка*). Такође, глаголи *дојоворићи* и *ујоворићи* остварују се у моделу који подразумева комбинацију беспредлошког акузатива и предлошког инструментала социјативног типа (*дојоворићи сасијанак с неким*).

ЛИТЕРАТУРА

- Бабић 1986: Stjepan Babić, *Tvorba riječi u hrvatskom književnom jeziku. Nacrt za gramatiku*, Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti – Globus.
- Гортан Премк 1971: Даринка Гортан Премк, *Акузативне синтагме без предлога у српскохрватском језику*, Београд: Институт за српскохрватски језик.

¹² За свако значење истог глагола посебно су дати рекцијски модели.

- Гортан Премк 1977: Даринка Гортан Премк, „О неким питањима двојачке глаголске реџије“, *Јужнословенски филолоџ XXIII/1–2*, Београд, 237–246.
- Гортан Премк и др. 2006: Даринка Гортан Премк, Вера Васић, Рајна Драгићевић (ред.), *Семантичко-деривациони речник. Свеска 2: Човек – унутрашњи оријенти и њихова, психофизиолошка стања и радње, психофизичке особине, средство*, Нови Сад: Филозофски факултет, Одсек за српски језик и лингвистику.
- Грицкат 1966–1967: Ирена Грицкат, „Префиксација као средство граматичке (чисте) перфектизације (Начелна разматрања и савремена српскохрватска грађа)“, *Јужнословенски филолоџ XXVII/1–2*, Београд, 185–223.
- Грицкат 1967: Ирена Грицкат, „Шта даје за проучавање глаголске семантике чиста (граматичка) перфектизација путем префиксације“, *Наш језик XVI/3*, Београд, 119–126.
- Ивић 1972: Милка Ивић, „О објекатској допуни глагола комуникативних и интелектуалних радњи“, *Зборник за језик и књижевност 1*, Нови Сад, 27–32.
- Ивић 2002: Милка Ивић, *Ред речи. Лингвистички ољеди, четвори*, Београд: Чигоја штампа.
- Кашић 1968: Јован Кашић, „Допуне индиректног објекта уз глаголе слушања и говорења“, *Зборник Матице српске за филолоџију и лингвистику XI*, Нови Сад, 105–108.
- Клајн 2002: Иван Клајн, *Творба речи у савременом српском језику I. Слањање и његова префиксација*, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства, Институт за српски језик САНУ – Нови Сад: Матица српска.
- Николић 2000: Мирослав Николић, *Образложни речник српскога језика*, Београд: Институт за српски језик САНУ, Палчић – Нови Сад: Матица српска.
- Пипер и др. 2005: Предраг Пипер, Ивана Антонић, Владислава Ружић, Срето Танасић, Људмила Поповић, Бранко Тошовић, *Синтакса савременог српског језика. Проста реченица*, Београд: Институт за српски језик САНУ – Нови Сад: Матица српска.
- Прањковић 2007: Ivo Pranjković, „Glagoli govorenja i njihove dopune“, *Зборник Матице српске за славистику 71–72*, Нови Сад, 133–141.
- РМС: *Речник српскохрватскога књижевног језика, I–VI*, Нови Сад: Матица српска (I–III и Загреб: Матица хрватска), 1967–1976.
- РСАНУ: *Речник српскохрватског књижевног и народног језика, I–XVIII*, Београд: Српска академија наука и уметности – Институт за српско(хрватско) језик, 1959–.
- Ружић 2006: Владислава Ружић, *Дојунске реченице у савременом српском језику*, Нови Сад: Матица српска.
- Русская грамматика II. Синтаксис*, Москва: Наука, 1980.
- Силић–Прањковић 2005: Josip Silić i Ivo Pranjković, *Gramatika hrvatskoga jezika (za gimnazije i visoka učilišta)*, Zagreb: Školska knjiga.
- Симић–Јовановић 2002: Радоје Симић и Јелена Јовановић, *Српска синтакса I–II*, Београд: Филолошки факултет; Научно друштво за неговање и проучавање српског језика – Никшић: Филозофски факултет – Подгорица: Црногорски универзитет – Београд / Никшић: Јасен.
- Станојчић–Поповић 1992: Живојин Станојчић и Љубомир Поповић, *Грамајика српскога језика. Уџбеник за I, II, III и IV разред основне школе*, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства – Нови Сад: Завод за издавање уџбеника.
- Стевановић 1970: Михаило Стевановић, *Савремени српскохрватски језик (грамајички системи и књижевнोजезичка норма) I. Увод. Фонетика. Морфологија*, Београд: Научна књига.

S u m m a r y

Gordana Štrbac

PREFIXATION AND RECTION OF COMMUNICATION VERBS (researched on the verb *govoriti*)

The paper deals with influence of prefixation on verb rection. The research has been done on the verb *govoriti* and its derivatives: *dogovoriti*, *zagovoriti*, *izgovoriti*, *nagovoriti*, *nadgovoriti*, *ogovoriti*, *odgovoriti*, *podgovoriti*, *prigovoriti*, *progovoriti*, *razgovoriti*, *ugovoriti*, *uzgovoriti*.

The derivatives of the verb *govoriti* will have the same rection as the basic communication verb if the prefixation only causes the change of aspect or smaller semantic changes. If the prefixation produce big semantic changes, the derivatives will have their own rection.